

Sygn. akt I CSK 593/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 sierpnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

Protokolant Beata Rogalska

w sprawie z powództwa A. S.A. w D.

przeciwko P. S.A. w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 11 sierpnia 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 12 lutego 2015 r., sygn. akt VI ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania
i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Strona powodowa dochodzi od pozwanego Banku, będącego następcą prawnym Banku-gwaranta umowy pożyczki, zwrotu części kwoty pobranej przez pozwanego z rachunku powódki tytułem kompensaty części sumy gwarancyjnej zapłaconej przez Bank pożyczkodawcy i zarazem beneficjentowi gwarancji, tj.: Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska (NFOŚ).

Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo wyrokiem z dnia 5 września 2006 r., a w następstwie jego uchylecia przez Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 18 lipca 2007 r. Sąd Okręgowy, orzekając ponownie, wyrokiem z dnia 21 kwietnia 2011 r., zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 9.332.923,54 zł. Sąd pierwszej instancji uznał, że w następstwie zatwierdzenia układu w dniu 29 lipca 2002 r. poprzednika prawnego powódki z wierzycielami, tzw. „wierzytelność zwrotna” Banku podlegała redukcji wynikającej z układu w wysokości 40%, a skoro Bank wyegzekwował od powódki zwrot pełnej kwoty zapłaconej beneficjentowi gwarancji (NFOŚ), to Bank ten zobowiązany jest zwrócić powódce kwotę nadpłaconą beneficjentowi ponad wynikającą z redukcji dokonanej układem.

Apelację pozwanego Banku uwzględnił Sąd Apelacyjny wyrokiem reformatoryjnym z dnia 28 lutego 2012 r. oddalającym powództwo. Stwierdził, że rozmiar świadczenia gwaranta wobec beneficjenta gwarancji nie zależy od zakresu zobowiązania zlecniodawcy gwarancji, tj. pożyczkobiorcy, bo Bank – gwarant płacił własny dług, nie wstępując w miejsce zaspokojonego wierzyciela.

Ostatnio wymieniony wyrok Sądu Apelacyjnego, zaskarżony z kolei skargą kasacyjną powódki, uchylił Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 27 marca 2013 r. (I CSK 630/12) określając jako przedmiot sporu zagadnienie, czy roszczenie pozwanego Banku o zwrot przez powódkę pełnej kwoty zapłaconej beneficjentowi gwarancji (NFOŚ) podlegało zredukowaniu w wysokości określonej układem poprzednika prawnego powódki z jej wierzycielami. Sąd Najwyższy wskazał, że ocenę warunkowości wierzytelności należało odnieść do umowy zlecenia gwarancji będącej podstawą roszczenia powódki, a nie do umowy gwarancji.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy i uzupełniającym ustaleniu aprobowanego stanu faktycznego, Sąd Apelacyjny zaskarżonym obecnie wyrokiem z dnia 12 lutego 2015 r. (VI ACa (...)) oddalił apelację pozwanego Banku

od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 21 kwietnia 2011 r. uwzględniającego powództwo w kwocie 9.332.923,54 zł.

W uzasadnieniu orzeczenia Sądu Apelacyjnego stwierdzono, że sporne w tym procesie wierzytelności Banku nie były wpisane na listę wierzytelności objętych układem, co jednak nie przesądza kwestii objęcia ich układem.

Sąd Apelacyjny skłonił się do poglądu akceptującego funkcjonalną wykładnię art. 518 § 1 k.c., a mianowicie że płacący sumę gwarancyjną gwarant wstępuje w prawa zaspokojonego wierzyciela, ponieważ gwarant spłaca dług własny, ale także w istocie cudzy.

Dokonując wykładni postanowień umowy o udzielenie gwarancji, zawartej w 1998 r. między Hutą (zlecającą gwarancję) a Bankiem (gwarantem), Sąd Apelacyjny uznał, że zobowiązanie Banku do spłaty rzeczywistego zadłużenia z umowy pożyczki nie mogło być rozumiane jako obowiązek zapłaty kwoty w wysokości zredukowanej układem, a rzeczywisty dług, to obiektywnie istniejący dług nieobjęty redukcją układu. Dokonanie przez Bank zapłaty beneficjentowi gwarancji pełnej kwoty, pomimo wiedzy o redukcji wierzytelności w ramach układu, nie było nadużyciem gwarancji, stwierdził Sąd Apelacyjny.

Zarazem jednak Sąd II instancji uznał, uwzględniając m.in. akcesoryjność zobowiązania z gwarancji, że Bank na mocy art. 518 § 1 k.c. wszedł w prawa zaspokojonego wierzyciela (NFOŚ), a więc mógł żądać od Huty tyle, ile mógłby żądać od niej jej wierzyciel, tj. pożyczkodawca NFOŚ, czyli kwotę zredukowaną układem o 40%. W ocenie Sądu Apelacyjnego brak wyraźnego wyłączenia w umowie o udzielenie gwarancji zastosowania art. 518 k.c. przesądza o konieczności jego zastosowania.

Z kolei Sąd Apelacyjny przyjął, że prowizje i opłaty objęte były postępowaniem układowym zgodnie z art. 67 pr. ukł. pomimo niewciągnięcia ich na listę wierzytelności Banku, ponieważ układ obowiązywał wszystkich wierzycieli, nie wyłączając tych, których wierzytelności nie podlegały wciągnięciu na listę.

Wreszcie Sąd Apelacyjny uznał, że wierzytelność pozwanego z tytułu umowy zlecenia gwarancji, poza prowizją i odsetkami, jest wierzytelnością warunkową, a tym samym objętą układem zgodnie z art. 42 pr. ukł. Ocenę tę uzasadnił Sąd II instancji powołaniem się na wiążącą wykładnię prawa dokonaną w tej sprawie

przez Sąd Najwyższy (art. 398²⁰ k.p.c.), której dokonanie uzasadnił zakwestionowaniem przez Sąd Najwyższy uprzedniej argumentacji Sądu Apelacyjnego jako niewłaściwej.

Odwołując się do art. 68 pr. ukł. Sąd odwoławczy uznał, że redukcja wierzytelności na podstawie układu nie wpływa na zakres zobowiązania współdłużników solidarnych wobec wierzyciela. Natomiast zapłata przez nich całej należności ogranicza ich roszczenie regresowe do wysokości zredukowanej układem, bo wstępują oni w prawa wierzyciela do wysokości tak zredukowanej wierzytelności.

Strona pozwana zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 12 lutego 2015 r. (VI ACa (...)) w całości, opierając skargę kasacyjną na zarzutach mieszczących się w ramach obu podstaw kasacyjnych.

Zarzuty mieszczące się w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej obejmują:

- błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 518 § 1 pkt 1 k.c. w zw. z art. 81 pr. bankowego przez uznanie, że bank – gwarant spłaca dług własny, ale także w istocie cudzy, a w konsekwencji wadliwe zastosowanie konstrukcji *cessio legis*;
- błędną wykładnię art. 65 § 2 k.c. w zw. z § 3 ust. 1 i § 10 umowy o udzielenie gwarancji w wyniku przyjęcia, że z tych postanowień umowy nie wynika aby dotyczyły one zredukowania długu wskutek układu, a zatem postanowienia te są podstawą domagania się przez Bank zwrotu od powódki całości należności zapłaconej beneficjentowi gwarancji;
- błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 89 k.c. w zw. z art. 42 pr. o postępowaniu układowym z 1934 r., bez dokonania oceny prawnej, czy wierzytelność kompensacyjna Banku była wierzytelnością warunkową i tym samym objętą układem;
- niewłaściwe zastosowanie art. 42 pr. o postępowaniu układowym z 1934 r., przez przyjęcie, że prowizje i opłaty Banku były objęte układem, do czego brak jest podstaw.

W ramach drugiej podstawy kasacyjnej strona pozwana zarzuciła naruszenie art. 398²⁰ zd. pierwsze k.p.c. w zw. z art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. przez błędne uznanie dokonania wiążącej wykładni prawa przez Sąd Najwyższy

i w konsekwencji braku samodzielnej oceny Sądu Apelacyjnego czy wierzytelność kompensacyjna miała charakter warunkowy i była objęta układem.

Ponadto skarżąca zarzuciła naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c.; art. 328 § 2 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c., a także naruszenia art. 278 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c.

Strona powodowa w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej w całości i o zasądzenie na jej rzecz kosztów postępowania przed Sądem Najwyższym, prezentując obszernie uzasadnienie argumentacji zmierzającej do podważenia zarzutów skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna oparta została na usprawiedliwionych po części podstawach, a zasadność zarzutów naruszenia niektórych spośród przepisów prawa procesowego skutkowałą zasadnością zarzutów naruszenia niektórych przepisów prawa materialnego wskutek ich niewłaściwej, bo co najmniej przedwczesnej, subsumpcji.

Nieuzasadnione okazały się zarzuty naruszenia zarówno art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c., jak i zarzuty naruszenia art. 278 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., ponieważ uzasadnienie zarzutów naruszenia tych przepisów sprowadza się do kwestionowania dokonanej oceny dowodów (s. 35-39 skargi kasacyjnej), a takie zarzuty nie mogą być skuteczną podstawą skargi kasacyjnej z mocy art. 398³ § 3 k.p.c.

Zasadnym okazał się natomiast zarzut naruszenia art. 398²⁰ k.p.c. w zw. z art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c., ponieważ błędnie uznał Sąd Apelacyjny za wiążącą go wykładnię prawa dokonaną w tej sprawie przez Sąd Najwyższy zakwestionowanie przez Sąd Najwyższy argumentacji Sądu Apelacyjnego i prawidłowości dokonania przezeń oceny prawnej odnośnie do warunkowego charakteru wierzytelności pozwanego (s. 33 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Wskazanie przez Sąd Najwyższy na potrzebę dokonania oceny charakteru wierzytelności w oparciu o postanowienia umowy zlecenia gwarancji, a nie umowy gwarancji, w związku z możliwością przyjęcia akcesoryjnego charakteru udzielonej gwarancji bankowej, stanowiło zakwestionowanie metody ustalenia treści umowy

łączącej strony a nie dokonanie wiążącej wykładni prawa, co błędnie przyjął Sąd drugiej instancji. W konsekwencji Sąd ten, nie dokonując własnej analizy prawnej charakteru wierzytelności, uznał wierzytelność pozwanego, poza prowizją i odsetkami od prowizji bankowej, za mającą charakter wierzytelności warunkowej. Tymczasem wiążącą wykładnią prawa dokonywaną przez Sąd Najwyższy w danej sprawie (art. 398²⁰ k.p.c.) jest interpretacja, a zatem wykładnia konkretnej normy prawnej, czego jednak nie można utożsamiać z negatywną oceną przez Sąd Najwyższy metody ustalenia treści umowy łączącej strony, a zastosowanej w tej sprawie przez Sąd Apelacyjny. Automatyzm przyjęcia obecnie przez Sąd odwoławczy odmiennej oceny charakteru wierzytelności pozwanego w stosunku do oceny Sądu Apelacyjnego dokonanej przed wydaniem w tej sprawie wyroku przez Sąd Najwyższy, z pominięciem przez Sąd odwoławczy dokonania własnej analizy prawnej a z odwołaniem się jedynie do wiążącej go wykładni prawa, stanowiło naruszenie art. 398²⁰ k.p.c. w stopniu mogącym mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Rację ma więc skarżący o tyle, że Sąd Apelacyjny nie dokonał własnej samodzielnej analizy prawnej odnośnie do charakteru wierzytelności, „kompensacyjnej”, co mogło mieć wpływ na stanowcze uznanie jej w całości za objętą układem z wierzycielami wskutek ewentualnego przedwczesnego zastosowania art. 42 i art. 67 § 1 pr. o postępowaniu układowym z 1934 r.

Nie można również odmówić trafności zgłoszonego zarzutu naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., wskutek niewyjaśnienia w uzasadnieniu wyroku przyczyn uznania należości z tytułu prowizji i opłat jako wierzytelności objętych układem z mocy art. 67 § 1 pr. o postępowaniu układowym. Sąd Apelacyjny niewątpliwie wyłączył prowizje i odsetki od prowizji bankowej z mających charakter wierzytelności warunkowej (s. 33 uzasadnienia zaskarżonego wyroku), ale zarazem uznał je za objęte układem jako te, których płatność jeszcze nie nastąpiła (s. 32 uzasadnienia). Tej ostatniej kwalifikacji tych wierzytelności Sąd Apelacyjny jednak nie uzasadnił, a trafnie zarzuca skarżący, że z mocy postanowień § 7 ust. 1 pkt 1) - 8) umowy z dnia 16 marca 1998 r. o udzielenie gwarancji terminy zapłaty Bankowi prowizji przypadały zarówno w dniach poprzedzających otwarcie postępowania układowego, a więc także i zatwierdzenie układu, jak i w terminach następujących już po tych dniach.

Okoliczności te wymagały dokonania prawnej analizy wystąpienia przesłanki z art. 42 pr. o post. ukl., tj. „wierzytelności, których płatność jeszcze nie nastąpiła”, zwłaszcza w odniesieniu do kwot prowizji, których płatność określono w umowie w różnych terminach.

Skutkuje to potrzebą dokonania jurydycznej analizy, czy przesłanka ta wiąże się z umownym terminem spełnienia świadczenia pieniężnego, czy z terminem wymagalności roszczenia o jego spełnienie, co przesądzi dopiero o zasadności zastosowania art. 42 i art. 67 § 1 pr. o post. ukl. do tej części wierzytelności „kompensacyjnej” pozwanego, która obejmuje prowizje i opłaty przewidziane w umowie o udzielenie gwarancji, a więc przesądzi o dopuszczalności dokonania także i ich redukcji w wysokości wynikającej z układu.

W konsekwencji trafności, we wskazanym wyżej zakresie, zarzutów naruszenia przepisów prawa procesowego zasadnymi okazały się zarzuty niewłaściwego, bo co najmniej przedwczesnego zastosowania art. 42 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. - Prawo o postępowaniu układowym oraz art. 89 k.c. Ocena prawidłowości dokonania ich subsumpcji będzie możliwa dopiero po dokonaniu przez Sąd samodzielnej oceny prawnej zarówno w przedmiocie kwalifikacji głównej wierzytelności pozwanego jako wierzytelności warunkowej (co nie jest przejawem wykładni prawa, lecz dokonaniem oceny prawnej), jak również w przedmiocie możliwości zakwalifikowania prowizji i opłat wynikających z umowy o udzielenie gwarancji jako takich wierzytelności pozwanego, których płatność jeszcze nie nastąpiła w rozumieniu art. 42 pr. o post. ukl.

Natomiast pozostałe zarzuty naruszenia prawa materialnego okazały się nieuzasadnione.

Zarzut błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania art. 518 § 1 pkt 1 k.c. okazał się chybiony. Ocena prawna podmiotowego charakteru długu spłacanego przez bank będący gwarantem nie jest wprost elementem wykładni art. 518 § 1 pkt 1 k.c. Rozbieżność ocen, czy bank spłaca wówczas wyłącznie własny dług, czy także w istocie dług cudzy może mieć natomiast wpływ i znaczenie dla oceny możliwości zastosowania tego przepisu w odniesieniu do banku, który zaspokoił wierzytelność beneficjenta gwarancji.

Sąd Apelacyjny przedstawił obszernie źródła rozbieżnych w tej materii ocen występujących zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie (s. 28-31 uzasadnienia zaskarżonego wyroku) i w rezultacie przychylił się do tej grupy poglądów, że gwarant spłacając dług beneficjentowi gwarancji, spłaca dług własny, ale także w istocie cudzy. Opowiedzenie się przez Sąd za jednym z rozbieżnych poglądów, mających swoje uzasadnienie także w przytoczonym przez ten Sąd reprezentatywnym piśmiennictwie, miało swoje uzasadnienie, a w konsekwencji pozwalało Sądowi na zajęcie stanowiska, że przepis art. 518 § 1 pkt 1 k.c. znajduje zastosowanie do wstąpienia strony pozwanej w prawa zaspokojonego przez pozwanego, a nieuczestniczącego w tym sporze, wierzyciela. Zarzut niewłaściwego zastosowania art. 518 § 1 pkt 1 k.c. okazał się więc nieuzasadniony. Prawidłowość oceny co do zastosowania wobec pozwanego instytucji *cessio legis* nie przesądza jednak o zakresie (rozmiarze) praw zaspokojonego wierzyciela, w które wstąpił pozwany Bank, ponieważ o zakresie prawa tego wierzyciela rozstrzygają obejmujące go skutki zatwierdzonego układu, których przedmiotowy zakres nie został dotychczas jednoznacznie określony. Z kolei ma to wpływ na zakres kompensacyjnego roszczenia pozwanego wynikający z postanowień § 3 ust. 1 i § 10 umowy o udzielenie gwarancji w brzmieniu wynikającym z obu dokumentów sporządzonych w dniach 16 i 17 marca 1998 r. (k. 18 i k. 23 akt).

Nieuzasadnionym okazał się również zarzut błędnej wykładni art. 65 § 2 k.c. w zw. z § 3 ust. 1 i § 10 umowy o udzielenie gwarancji, a uzasadniony w skardze kasacyjnej przyjęciem przez Sąd, że strony przewidywały i uwzględniały zastosowanie wobec pozwanego skutków dokonanej układem redukcji długu wierzyciela, podczas, gdy w ocenie skarżącego te postanowienia umowy były podstawą do żądania przez pozwanego zwrotu od powoda całości należności zapłaconych wierzycielowi, tj. beneficjentowi gwarancji.

Po pierwsze, takie uzasadnienie zarzutu wskazuje nie na wadliwą wykładnię normy art. 65 § 2 k.c., ponieważ Sąd Apelacyjny nie dokonywał interpretacji ani elementów hipotezy ani dyspozycji normy zawartej w tym przepisie. Nie można więc skutecznie zarzucić Sądowi dokonania błędnej wykładni art. 65 § 2 k.c.

Uzasadnienie tego zarzutu dowodzi natomiast kwestionowania samego rezultatu zastosowania tego przepisu, a zatem błędnego interpretowania

postanowień tej umowy, bo prowadzącego do nadania im innego znaczenia aniżeli aprobowane przez stronę skarżącą.

Zarzut ten jest jednak nieuzasadniony, ponieważ wynik wykładni spornych postanowień umowy, dokonanej przez Sąd Apelacyjny na s. 30-32 uzasadnienia zaskarżonego wyroku, dowodzi i to w kilku fragmentach, że jest on zgodny z wynikiem wykładni tych postanowień umowy prezentowanym w skardze kasacyjnej przez skarżącego. Sąd Apelacyjny wręcz wyraźnie stwierdził, że „rzeczywiście zadłużenie” to obiektywnie istniejący dług nieobjęty redukcją, co jest zgodne z oceną skarżącego prezentowaną w skardze kasacyjnej.

Natomiast konsekwencja w postaci niekorzystnego dla pozwanego orzeczenia, bo uwzględniającego skutki redukcji dokonanej układem z wierzycielami, nie jest wprost rezultatem dokonania przez Sąd Apelacyjny niewłaściwej wykładni postanowień umowy, ale skutkiem zastosowania przezeń redukcji wierzytelności ex lege, tj. na podstawie art. 67 § 1 w zw. z art. 42 pr. o post. układ. i to w sytuacji uprzednio wskazanego braku dostatecznych ustaleń faktycznych dla zastosowania obu ostatnio wymienionych przepisów.

Wobec powyższego, odwołując się do wskazanej wcześniej zasadności niektórych spośród zarzutów zawartych w skardze kasacyjnej, Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji działając na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.